

Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
TAMARA ČAPETA
esitatud 22. veebruaril 2024¹

Kohtuasi C-603/22

M. S.,
J. W.,
M. P.,

menetluses osalesid:

Prokurator Rejonowy w Słupsku,
D. G. – M. B-le ja B. B-le määratud esindaja

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Sąd Rejonowy w Słupsku (Słupski rajoonikohus, Poola))

Eelotsusetaotlus – Õiguslane koostöö kriminaalasjades – Direktiiv (EL) 2016/800 –
Kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslikud tagatised kriminaalmenetluses –
Direktiivi 2016/800 artikkel 4 – Õigus saada teavet – Direktiivi 2016/800 artikkel 6 –
Õigus kaitsjale – Tõendite lubatavus

I. Sissejuhatus

1. Euroopa Liidus on kriminaalmenetlus eeskätt liikmesriikide asi. Siiski on Euroopa Liit vastastikuse usalduse suurendamiseks võtnud vastu rea minimaalse ühtlustamise direktiive, millega kaitstakse teatavaid õigusi sellistes menetluses.²
2. Käesolev kohtuasi võimaldab Euroopa Kohtul täpsustada mõningate nimetatud õiguste kohaldamist lapsele, kes on kriminaalmenetluses kahtlustatav või süüdistatav.
3. Euroopa Kohtule esitas eelotsuse küsimused Sąd Rejonowy w Słupsku (Słupski rajoonikohus, Poola), kes menetleb kohtuasja, mis põhineb kriminaalsüüdistusel kolme isiku – M. S-i, J. W. ja M. P. vastu. Kõik nad olid kriminaaluurimise alustamise ajal alaealised, kuid (vähemalt üks neist) said menetluse ajal 18-aastaseks.

¹ Algkeel: inglise.

² See protsess sai alguse 2009. aastal nõukogu 30. novembri 2009. aasta resolutsiooniga teekaardi kohta, mille eesmärk on tugevdada kahtlustatavate või süüdistatavate isikute menetlusõigusi kriminaalmenetluses (ELT 2009, C 295, lk 1), milles kutsuti üles reguleerima eri menetlusõigusi kriminaalmenetluses järkjärgulise lähenemisviisi abil; nende menetlusõiguste hulka kuuluvad kaitsemeetmed selliste kahtlustatavate või süüdistatavate isikute puhul, kes kuuluvad haavatavate isikute kategooriasse.

4. Eelotsusetaotluse esitanud kohus palub tõlgendust mitmele direktiivi (EL) 2016/800 (laste õiguste kohta kriminaalmenetluses)³ sättele koosmõjus direktiiviga 2013/48/EL (kaitsja kasutamise õiguse kohta)⁴, direktiiviga 2012/13/EL (õiguse kohta saada teavet)⁵ ja direktiiviga (EL) 2016/343 (süütuse presumptsiooni ja õiguse kohta viibida isiklikult kohtulikult arutelul).⁶

II. Põhikohtuasja asjaolud, eelotsuse küsimused ja menetlus Euroopa Kohtus

5. Prokurator Rejonowy w Słupsku (Słupski rajooniprokurör, Poola) esitas eelotsusetaotluse esitanud kohtule süüdistuse M. S-i vastu selle eest, et viimane murdis ajavahemikus 2021. aasta detsembrist 2022. aasta jaanuarini korduvalt sisse ühte puhkekeskuse. Ka J. W-d ja M. P-d süüdistati sama teo toimepanemises, kuid vaid ühel korral. Kõik kolm süüdistatavat olid tegude toimepaneku hetkel 17-aastased.

6. Politsei ei teavitanud M. S-i tema õigusest kaitsja juuresolekule ülekuulamise ajal ega tema õigusest tutvuda kohtuasja toimikuga. Samuti ei lubanud politsei M. S-i emal viibida ülekuulamise ajal koos temaga ning keelas talle ligipääsu teabele uurimisetapi edenemise kohta.

7. Politsei ülekuulamise ajal, mida audiovisuaalselt ei salvestatud, avaldas M. S. puhkekeskuses aset leidnud sündmuse üksikasjalikult kirjeldades mitu teda ennast süüstavat asjaolu. Seetõttu muutis prokuratuur M. S-i vastu esitatud süüdistuse ühekordsest sissemurdmisest puhkekeskusesse mitmeks sissemurdmiseks.

8. Ülekuulamise lõpus andis politsei M. S-ile dokumendi, milles olid esitatud tema üldised õigused ja kohustused kriminaalmenetluses. M. S. kirjutas sellele dokumendile alla, kuid see oli nii pikk ja keeruline, et ta ei lugenud selle sisu.

9. Analoogsed toimingud tehti J. W. ja M. P. suhtes. Erinevalt M. S-ist lubati nende süüdistatavate vanematel viibida ülekuulamise ajal oma laste juures. Muus osas oli mõlema suhtes tehtud toimingute kulg väga sarnane M. S-i suhtes tehtud toimingutega, välja arvatud see, et nende puhul ei muudetud puhkekeskuse territooriumile ühekordse sissemurdmise süüdistust.

10. Kohtueelses menetluses ei toimunud kahtlustatavate individuaalset hindamist.

11. Prokuratuur allkirjastas süüdistusaktid 31. mail 2022 ja saatis need eelotsusetaotluse esitanud kohtule. Et süüdistatavatel ei olnud kaitsjaid, määras kohus neile kõigile riiklikud kaitsjad.

12. Iga süüdistatava esindaja taotles nende kohtueelses menetluses antud ütluste arvesse võtmata jätmist, tuues välja, et tõend oli saadud õigusvastaselt, teisisõnu ilma kaitsjata, kelle juuresolek oli politseis toimunud ülekuulamise käigus kohustuslik. Nad leidsid, et sel viisil saadud tõendite põhjal ei saa asjaolusid kindlaks teha.

³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. mai 2016. aasta direktiiv (EL) 2016/800, mis käsitleb kriminaalmenetluses kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslikke tagatise (ELT 2016, L 132, lk 1).

⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. oktoobri 2013. aasta direktiiv 2013/48/EL, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja Euroopa vahistamismäärusega seotud menetluses ning õigust lasta teavitada vabaduse võtmisest kolmandat isikut ja suhelda vabaduse võtmise ajal kolmandate isikute ja konsulaarasutustega (ELT 2013, L 294, lk 1).

⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. mai 2012. aasta direktiiv 2012/13/EL, milles käsitletakse õigust saada kriminaalmenetluses teavet (ELT 2012, L 142, p. 1).

⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiiv (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikult arutelul (ELT 2016, L 65, lk 1).

13. Kõigis kohtuasjades rahuldab eelotsusetaotluse esitanud kohus need taotlused ja lükkas vastuvõetamatuse tõttu tagasi prokuröri taotlused kasutada tõenditena süüdistatavate kohtueelses menetluses ilma kaitsja juuresolekuta antud ütlusi.

14. Kohtumenetluse ajal, 2022. aasta augustis sai M. P. 18-aastaseks. Tema kaitsja esitas taotluse jätkata tema esindamist ja eelotsusetaotluse esitanud kohus rahuldab selle taotluse. Puudub täpsem teave selle kohta, kas J. W. ja M. S. said menetluse ajal enne eelotsusetaotluse esitamist 18-aastaseks või mitte.

15. Üheliikmelises kohtukoosseisus eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimused Euroopa Kohtule ei puudutanud mitte üksnes direktiivi 2016/800 tõlgendamist seoses kohtueelse menetluse läbiviimise viisiga, vaid ka kohtute sõltumatust, arvestades põhikohtuasjale eelnenud sündmusi.

16. Nagu on selgitatud eelotsusetaotluses, rahuldab sama kohtunik ühes teises kohtuasjas 29. novembril 2021 allkirjastatud määrusega poole taotluse kõrvaldada menetlusest üks teine kohtunik seoses usalduse puudumisega kohtu vastu, mis on moodustatud vastuolus liidu õiguse ja Euroopa inimõiguste konventsiooniga (EIÕK). Määrus anti välja seetõttu, et see teine kohtunik nimetati ametisse menetluses, millesse oli kaasatud Krajowa Rada Sądownictwa (riiklik kohtute nõukoda, Poola), kes oli moodustatud 2018. aastal.

17. Sellele vastuseks teavitas Słupski rajooniprokurör määrusest, mille kõnealune eelotsusetaotluse esitanud kohtu kohtunik viidatud teises kohtuasjas välja andis, Gdański (Poola) piirkondlikku prokuröri, kes omakorda teavitas üldkohtute distsiplinaaresindaja asetäitjat, kelle on ametisse nimetanud justiitsminister, ning see asetäitja teavitas justiitsministrit. Nende järjestikuste teavituste tõttu kõrvaldati eelotsusetaotluse esitanud kohtu kohtunik teenistusest ajutiselt, 9. veebruarist kuni 8. märtsini 2022 ehk enne kohtuprotsessi M. S-i, J. W. ja M. P. üle.

18. Neil asjaoludel esitas eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

- „1. Kas [direktiivi 2016/800] artikli 6 lõikeid 1 ja 2, lõike 3 punkti a ja lõiget 7 ning artiklit 18 koosmõjus põhjendustega 25, 26 ja 27 tuleb tõlgendada nii, et alates hetkest, kui esitatakse süüdistus kahtlustatavale, kes on alla 18-aastane, on menetlustoiminguid läbiviiv asutus kohustatud tagama lapsele õiguse kasutada riigi poolt määratud kaitsja abi, kui tal endal ei ole kaitsjat (seetõttu, et laps või vanemlikku vastutust kandev isik ei ole leidnud sellist abi iseseisvalt), ja tagama kaitsja osaluse kohtueelse menetluse toimingutes, nagu alaealise kahtlustatavana ülekuulamine, ja et need õigusnormid keelavad alaealise kahtlustatavana ülekuulamise ilma kaitsja osaluseta[?]
2. Kas [direktiivi 2016/800] artikli 6 lõikeid 6 ja 8 koosmõjus põhjendustega 16, 30, 31 ja 32 tuleb tõlgendada nii, et põhjendamatut viivitust kaitsja abi tagamisest hoidumine ei ole ühelgi juhul lubatud selliste õigusrikkumiste korral, mille eest karistatakse vabadusekaotusega ja ajutine erand kaitsja abi kasutamise õiguse kohaldamisest [selle] direktiivi artikli 6 lõike 8 tähenduses on võimalik ainult kohtueelses menetluses ning ainult artikli 6 lõike 8 punktides a ja b täpselt loetletud asjaolude korral, seejuures peavad need asjaolud olema kajastatud põhimõtteliselt edasikaevatavas ilma advokaadita ülekuulamise alustamise otsuses[?]

3. Kui vastus vähemalt ühele ülaltoodud kahest küsimusest on jaatav, siis kas [direktiivi 2016/800] eelnimetatud sätteid tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus järgmised liikmesriigi õigusnormid:
 - a) kriminaalmenetluse seadustiku artikli 301 teine lause, mille kohaselt küsitletakse kahtlustatavat määratud kaitsja osalusel ainult kahtlustatava taotluse alusel ja kaitsja puudumine kahtlustatavana küsitlemiselt ei takista küsitlemist;
 - b) kriminaalmenetluse seadustiku artikli 79 lõige 3, mille kohaselt alla 18-aastase isiku puhul (kriminaalmenetluse seadustiku artikli 79 lõike 1 punkt 1) on kaitsja osalus kohustuslik ainult kohtuistungil ja neil istungitel, kus süüdistatava osalus on kohustuslik, ehk kohtumenetluse etapis[?]
4. Kas esimeses ja teises küsimuses viidatud õigusnorme, samuti direktiivide esimuse ja vahetu õigusmõju põhimõtteid tuleb tõlgendada nii, et need volitavad (või kohustavad) liikmesriigi kohut, kes arutab kriminaalasja, mis on hõlmatud [direktiivi 2016/800] kohaldamisalaga, ja kõiki liikmesriigi asutusi eirama direktiiviga vastuolus olevaid liikmesriigi õigusnorme, nagu kolmandas küsimuses nimetatud õigusnormid, ja selle tulemusena – rakendamise tähtaja möödumise tõttu – asendama liikmesriigi õigusnormi direktiivi ülaltoodud vahetu õigusmõjuga sätetega[?]
5. Kas [direktiivi 2016/800] artikli 6 lõikeid 1, 2, 3 ja 7 ning artiklit 18 koosmõjus artikli 2 lõigetega 1 ja [3] ning selle direktiivi põhjendustega 11, 25 ja 26 ning koosmõjus [direktiivi 2013/48] artikliga 13 ja põhjendusega 50 tuleb tõlgendada nii, et liikmesriik tagab tasuta õigusabi kriminaalmenetluses kahtlustatavatele või süüdistatavatele, kes menetluse algatamise hetkel olid lapsed, aga on vahepeal saanud 18-aastaseks, ja see abi on kohustuslik kuni kohtumenetluse lõpetamiseni[?]
6. Kui vastus viiendale küsimusele on jaatav, siis kas direktiivi ülaltoodud sätteid tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus sellised liikmesriigi õigusnormid nagu kriminaalmenetluse seadustiku artikli 79 lõike 1 punkt 1, mille kohaselt peab kriminaalmenetluseks süüdistataval olema kaitsja ainult hetkeni, kui ta saab 18-aastaseks[?]
7. Kas viiendas küsimuses viidatud õigusnorme, samuti direktiivi esimuse ja vahetu õigusmõju põhimõtteid tuleb tõlgendada nii, et need volitavad (või kohustavad) liikmesriigi kohut, kes arutab kriminaalasja, mis on hõlmatud [direktiivi 2016/800] kohaldamisalaga, ja kõiki liikmesriigi asutusi eirama direktiiviga vastuolus olevaid liikmesriigi õigusnorme, nagu [kuuendas] küsimuses nimetatud õigusnormid, ja kohaldama liikmesriigi õigusnorme, nagu kriminaalmenetluse seadustiku artikli 79 lõiget 2 direktiiviga kooskõlas olevas tõlgenduses, see tähendab säilitama kaitsja määramise süüdistatavale, kes süüdistuse esitamise hetkel oli alla 18-aastane, aga on menetluse käigus saanud 18-aastaseks ja kelle suhtes on menetlus endiselt pooleli, kuni menetluse lõpetamiseni, eeldusel, et see on vajalik kaitsmist raskendavate asjaolude tõttu või ka – rakendamise tähtaja möödumise korral – liikmesriigi õigusnormi asendamiseks ülaltoodud direktiivi vahetu õigusmõjuga sätetega[?]
8. Kas [direktiivi 2016/800] artikli 4 lõikeid 1–3 koosmõjus põhjendustega 18, 19 ja 22 ning [direktiivi 2012/13] artikli 3 lõiget 2 koosmõjus põhjendustega 19 ja 26 tuleb tõlgendada nii, et pädevad asutused (prokuratuur, politsei) peavad hiljemalt enne kahtlustatava esimest ametlikku ülekuulamist politsei või muu pädeva asutuse poolt teavitama ühel ajal viivitamatult nii kahtlustatavat kui ka vanemlikku vastutust kandvat isikut õigustest, mis on

olulised õiglase menetluse tagamiseks, ja menetlustoimingutest, sh konkreetsemalt kohustusest määrata alaealisele kahtlustatavale kaitsja ja tagajärgedest, mis kaasnevad alaealisele süüdistatavale valitud kaitsja määramata jätmisega (riikliku kaitsja määramisega), seejuures tuleb kahtlustatavateks olevate laste puhul esitada see teave lihtsas ja arusaadavas keeles, mis vastab alaealise vanusele[?]

9. Kas [direktiivi 2016/343] artikli 7 lõikeid 1 ja 2 koosmõjus põhjendusega 31 ning koosmõjus [direktiivi 2012/13] artikli 3 lõike 1 punktiga e ja lõikega 2 tuleb tõlgendada nii, et liikmesriigi ametiasutused, kes viivad läbi kriminaalmenetlust, milles kahtlustatav/süüdistatav on laps, on kohustatud arusaadaval ja eakohasel viisil selgitama kahtlustatavale lapsele ütluste andmisest keeldumise õigust ja õigust ennast mitte süüstada[?]
10. Kas [direktiivi 2016/800] artikli 4 lõikeid 1–3 koosmõjus põhjendustega 18, 19 ja 22 ning [direktiivi 2012/13] artikli 3 lõiget 2 koosmõjus põhjendustega 19 ja 26 tuleb tõlgendada nii, et üaltoodud õigusnormides ette nähtud nõue ei ole täidetud juhul, kui vahetult enne alaealise kahtlustatava ülekuulamist edastatakse talle üldine teave, võtmata arvesse eriõigusi, mis tulenevad direktiivi 2016/800 kohaldamisalast, ja seejuures edastatakse see teave ainult kahtlustatavale, kellel puudub kaitsja, jättes kaasamata vanemliku vastutuse kandja, olukorras, kus kõnealune teave on esitatud kahtlustatava vanusele mittevastavas keeles[?]
11. Kas [direktiivi 2016/800] artikleid 18 ja 19 koosmõjus põhjendusega 26 ning [direktiivi 2013/48] artikli 12 lõiget 2 koosmõjus põhjendusega 50 ning [direktiivi 2016/343] artikli 7 lõikeid 1 ja 2 koosmõjus artikli 10 lõikega 2 ja põhjendusega 44 tuleb tõlgendada nii, et ütluste puhul, mida kahtlustatav on andnud ülekuulamisel politseis ilma kaitsja juuresolekuta ja ilma et kahtlustatavat oleks selgelt teavitatud tema õigustest ning ilma et vanemliku vastutuse kandjat oleks teavitatud õigustest ja menetluse üldisest käigust ja kaitsest, millele lapsel on õigus direktiivi artikli 4 kohaselt, kohustavad (või volitavad) need õigusnormid liikmesriigi kohut, kes arutab asja eelnimetatud direktiivide kohaldamisalaga hõlmatud kriminaalmenetluse käigus, ja kõiki liikmesriigi asutusi tagama, et kahtlustatavad/süüdistatavad seataks olukorda, kus nad oleksid siis, kui kõnealuseid rikkumisi ei oleks toimunud, ja seega jätma tõendid arvesse võtmata, eelkõige juhul, kui sellisel ülekuulamisel saadud süüstavat teavet kasutatakse kõnealuse isiku süüdimõistmiseks[?]
12. Kas üheteistkümnendas küsimuses nimetatud õigusnorme, samuti esimuse ja vahetu õigusmõju põhimõtteid tuleb seega tõlgendada nii, et need nõuavad, et eelnimetatud direktiivide kohaldamisalasse kuuluvat kriminaalasja arutav liikmesriigi kohus ja kõik muud riigiasutused eiraksid riigisisese õiguse sätteid, mis on vastuolus nende direktiividega, näiteks kriminaalmenetluse seadustiku artiklit 168a, mille kohaselt ei saa tunnistada tõendeid vastuvõetamatuks üksnes seetõttu, et need on saadud menetlusnorme rikkudes või kriminaalseadustiku artikli 1 lõikes 1 nimetatud õigusrikkumise teel, välja arvatud juhul, kui tõendid saadi seoses ametikohustuste täitmisega riigiametniku poolt seoses mõrva, tahtliku tervisekahjustuse tekitamise või vabaduse võtmisega[?]
13. Kas [direktiivi 2016/800] artikli 2 lõiget 1 koostoimes ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga ning Euroopa Liidu õiguse tõhususe põhimõttega tuleb tõlgendada nii, et prokurör on õigusemõistmises osaleva, õigusriigi põhimõtet järgiva organina, kes samas korraldab ka kohtueelset uurimist, kohustatud tagama kohtueelse menetluse etapis tõhusa õiguskaitse ulatuses, mis on hõlmatud üaltoodud direktiivi mõjualaga, ning et ELi õiguse tõhusa kohaldamise huvides peab ta tagama enda sõltumatuse ja erapooletuse[?]

14. Kui vastus mõnele esimesest kuni kaheteistkümnendale küsimusele on jaatav ja eriti kui vastus kolmeteistkümnendale küsimusele on jaatav, siis kas ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku (tõhusa õiguskaitse põhimõte) koostoimes ELL artikliga 2, eelkõige koostoimes õigusriigi austamise põhimõttega vastavalt tõlgendusele, mis on sõnastatud Euroopa Kohtu praktikas (21. detsembri 2021. aasta kohtuotsus [Euro Box Promotion jt, C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 ja C-840/19, EU:C:2021:1034]), samuti, kas kohtunike sõltumatuse põhimõtet, mis on ette nähtud ELL artikli 19 lõike 1 teises lõigus ja Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 47 vastavalt tõlgendusele, mis on sõnastatud Euroopa Kohtu praktikas (27. veebruari 2018. aasta kohtuotsus Associação Sindical dos Juízes Portugueses, C-64/16, EU:C:2018:117), tuleb tõlgendada nii, et nende põhimõtetega, võttes arvesse võimalust avaldada kohtunikele kaudset survet ja riigi peaprokuröri võimalust anda sellega seoses madalama astme prokuröridele siduvaid korraldusi, on vastuolus liikmesriigi õigusaktid, mis näevad ette prokuröri sõltuvuse täitevvõimu esindajast, kelleks on justiitsminister, samuti on nende põhimõtetega vastuolus liikmesriigi õigusnormid, mis piiravad kohtu ja prokuröri sõltumatust liidu õiguse kohaldamisel, eelkõige järgmised õigusnormid:

- a) 27. juuli 2001. aasta üldkohtute korralduse seaduse (Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych) artikli 130 lõige 1, mis võimaldab justiitsministril – seoses prokuröri kohustusega anda teada olukorrast, kus kohus teeb otsuse kohaldades liidu õigust – anda korraldus viivitamatult peatada kohtuniku ülesannete täitmine distsiplinaarkohtu otsuse tegemiseni kuni üheks kuuks, kui justiitsminister otsustab, võttes arvesse kohtuniku toimepandud teo laadi, mis seisneb konkreetse ELi õiguse vahetus kohaldamises, et seda nõuavad kohtu volitused või ametikoha olulised huvid;
- b) 28. jaanuari 2016. aasta prokuratuuriseaduse (Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 roku Prawo o prokuraturze) artikli 1 lõige 2, artikli 3 lõike 1 punktid 1 ja 3 ning artikli 7 lõiked 1–6 ja 8, samuti artikli 13 lõiked 1 ja 2, mille sisu viitab koosmõjus vaadelduna sellele, et justiitsminister, kes on samal ajal riigi peaprokurör ja riigiprokuratuuri kõrgeim organ, võib anda madalama astme prokuröridele siduvaid korraldusi ka ulatuses, mis piirab või raskendab liidu õiguse vahetut kohaldamist[?]“

19. Kirjalikud seisukohad esitasid Ślupski rajooniprokurör, Tšehhi, ja Poola valitsus ning Euroopa Komisjon.

20. Kohtuistung peeti 15. novembril 2023 ning seal esitasid Poola valitsus ja komisjon suulised seisukohad.

III. Asjakohased õigusnormid

21. Direktiivi 2016/800 artikli 2 lõigetega 1 ja 3 on direktiivi kohaldamisala ära määratud järgmiselt:

„1. Käesolevat direktiivi kohaldatakse lapsele, kes on kriminaalmenetluses kahtlustatav või süüdistatav. Direktiivi kohaldatakse kuni lõpliku otsuse tegemiseni küsimuses, kas kahtlustatav või süüdistatav on süüteo toime pannud, sealhulgas asjakohasel juhul karistuse mõistmine ja edasikaebuse lahendamine.

[...]

3. Välja arvatud artiklit 5,^[7] artikli 8 lõike 3 punkti b^[8] ja artiklit 15,^[9] niivõrd kui neis sätetes osutatakse vanemliku vastutuse kandjale, kohaldatakse käesolevat direktiivi või selle teatavaid sätteid käesoleva artikli lõikes 1 ja 2 osutatud sellisele isikule, kes oli laps ajal, mil tema suhtes menetlus algatati, kuid kes on pärast seda saanud 18-aastaseks, ning kui käesoleva direktiivi või selle teatavate sätete kohaldamine on kriminaalasja asjaolude puhul asjakohane, võttes arvesse muu hulgas isiku küpsust ja kaitsetust. Liikmesriigid võivad otsustada käesolevat direktiivi mitte kohaldada, kui asjaomane isik saab 21-aastaseks.“¹⁰

22. Direktiivi 2016/800 artiklis 4 on sätestatud õigus teabele:

„1. Liikmesriigid tagavad, et niipea, kui lapsele on teatatud, et ta on kriminaalmenetluses kahtlustatav või süüdistatav, teavitatakse teda vastavalt direktiivile 2012/13/EL viivitamata tema õigustest ja menetluse käigu üldistest aspektidest.

Liikmesriigid tagavad samuti, et last teavitatakse käesoleva direktiiviga ette nähtud õigustest. Viimati nimetatud teave esitatakse

- a) kohe, kui lapsele on teatatud, et ta on kahtlustatav või süüdistatav, ning talle teatatakse, et tal on
 - i) õigus vanemliku vastutuse kandja teavitamisele vastavalt artiklile 5;
 - ii) õigus kaitsja abile vastavalt artiklile 6;
 - iii) õigus eraelu puutumatusele vastavalt artiklile 14;
 - iv) õigus sellele, et teda saadab vanemliku vastutuse kandja peale kohtuistungite ka teistes menetlusstaadiumides vastavalt artikli 15 lõikele 4;
 - v) õigus saada õigusabi, nagu on sätestatud artiklis 18;
- b) menetluse võimalikult varases sobivas staadiumis ja talle teatatakse, et tal on
 - i) õigus individuaalsele hindamisele vastavalt artiklile 7;
 - ii) õigus arstlikule kontrollile, sealhulgas õigus arstiabile, vastavalt artiklile 8;
 - iii) õigus vabaduse võtmise piiramisele ja alternatiivsete meetmete kasutamisele, sealhulgas õigus vahistamisotsuse korrapärasele läbivaatamisele, vastavalt artiklitele 10 ja 11;
 - iv) õigus sellele, et kohtuistungil saadab teda vanemliku vastutuse kandja, vastavalt artikli 15 lõikele 1;
 - v) õigus viibida isiklikult kohtulikult arutelul vastavalt artiklile 16;

⁷ See säte käsitleb lapse õigust vanemliku vastutuse kandja teavitamisele.

⁸ Selles sättes on loetletud isikud, kelle algatusel tuleb läbi viia lapse arstlik kontroll; nende hulgas on ka vanemliku vastutuse kandja.

⁹ Artikkel 15 annab lapsele õiguse sellele, et teda saadab menetluse käigus vanemliku vastutuse kandja.

¹⁰ Vt ka direktiivi 2016/800 põhjendus 11, mille sõnastus on veidi selgem: „Käesolevat direktiivi või selle teatavaid sätteid tuleks kohaldada ka selliste kriminaalmenetluses kahtlustatavatele või süüdistatavatele, kes olid menetluse algatamise ajal lapsed, kuid kes on pärast seda saanud 18-aastaseks, ning kui käesoleva direktiivi kohaldamine on asjakohane, võttes arvesse kõiki kriminaalasjaga seotud asjaolusid, sealhulgas asjaomase isiku küpsust ja kaitsetust.“

vi) õigus tõhusatele õiguskaitsevahenditele vastavalt artiklile 19;

c) vabaduse võtmise korral ja talle teatatakse, et tal on õigus erikohtlemisele vastavalt artiklile 12.

2. Liikmesriigid tagavad, et lõikes 1 osutatud teave antakse kirjalikult, suuliselt või mõlemal viisil, lihtsas ja mõistetavas sõnastuses ja et teabe andmine dokumenteeritakse, kasutades liikmesriigi õiguse kohast dokumenteerimiskorda.

3. Liikmesriigid tagavad, et kui lastele antakse direktiivi 2012/13/EL kohaselt õiguste deklaratsioon, siis sisaldab see deklaratsioon viidet käesolevas direktiivis sätestatud õigustele.“

23. Direktiivi 2016/800 artiklis 6 on reguleeritud õigus kaitsja abile:

„1. Lapsel, kes on kriminaalmenetluses kahtlustatav või süüdistatav, on õigus kaitsjale kooskõlas direktiiviga 2013/48/EL. Seda õigust ei piira ükski käesoleva direktiivi ega eelkõige käesoleva artikli säte.

2. Liikmesriigid tagavad, et kooskõlas käesoleva artikliga aitab last kaitsja, et tal oleks võimalik oma kaitseõigust tõhusalt kasutada.

3. Liikmesriigid tagavad, et kaitsja aitab last ilma põhjendamatu viivitusega niipea, kui lapsele on teatatud, et ta on kahtlustatav või süüdistatav. Igal juhul abistab kaitsja last alates järgmisest ajast, vastavalt sellele, milline neist saabub varem:

a) enne, kui teda küsitleb politsei või muu õiguskaitseasutus;

b) siis, kui uurimis- või muud pädevad asutused teostavad uurimis- või muid tõendite kogumise toiminguid kooskõlas lõike 4 punktiga c;

c) põhjendamatu viivitusega pärast vabaduse võtmist;

d) aegsasti enne seda, kui ta ilmub kriminaalasjades pädeva kohtu ette, kui ta on saanud kutse nimetatud kohtu ette ilmuda.

4. Kaitsja abi hõlmab järgmist:

a) liikmesriigid tagavad, et lapsel on õigus suhelda ja kohtuda privaatsest teda esindava kaitsjaga, sealhulgas enne seda, kui teda küsitleb politsei või muu õiguskaitseasutus;

b) liikmesriigid tagavad, et kaitsja abistab last küsitlemise ajal ja et kaitsja saab küsitlemises tõhusalt osaleda. Selline osalemine toimub kooskõlas liikmesriigi õiguses sätestatud menetlustega, tingimusel et need menetlused ei piira asjaomase õiguse tõhusat või sisulist kasutamist. Kui kaitsja osaleb küsitlemisel, dokumenteeritakse asjaolu, et selline osalemine toimus, kasutades liikmesriigi õigusega kooskõlas olevat dokumenteerimiskorda;

c) liikmesriigid tagavad, et kaitsja abistab last vähemalt järgmiste uurimis- või tõendite kogumise toimingute juures, kui need toimingud on sätestatud liikmesriigi õiguses ja kui kahtlustatav või süüdistatav peab asjaomase toimingu juures olema või võib seal olla:

i) äratundmiseks esitamine;

ii) vastastamine;

iii) uurimiseksperiment.

5. Liikmesriigid austavad lapse ja tema kaitsja vahelise suhtluse konfidentsiaalsust, kui laps kasutab käesolevas direktiivis sätestatud õigust kaitsjale. Selline suhtlus hõlmab kohtumisi, kirjavahetust, telefonivestlusi ja liikmesriigi õiguses lubatud muid suhtlusvorme.

6. Tingimusel, et see on kooskõlas õigusega õiglasele kohtulikule arutamisele, võivad liikmesriigid lõikes 3 sätestatud kohustustest erandi teha, kui kaitsja abi ei ole kriminaalasja asjaolusid arvestades proportsionaalne, arvestades väidetava kuriteo raskust, asja keerukust ja meetmeid, mida sellise kuriteo puhul saab võtta, mida tuleb mõista nii, et alati tuleb esikohale seada lapse parimad huvid.

Liikmesriigid tagavad igal juhul, et kaitsja abistab last järgmistes olukordades:

- a) kui ta tuuakse pädeva kohtu või kohtuniku ette, et otsustada vahi all pidamise üle menetluse mis tahes staadiumis käesoleva direktiivi kohaldamisala raames, ja
- b) vahistamise ajal.

Lisaks tagavad liikmesriigid, et vabaduse võtmist ei mõisteta kriminaalkaristusena, välja arvatud juhul, kui kaitsja on abistanud last viisil, et ta on saanud tõhusalt oma kaitseõigust kasutada, ning igal juhul ülekuulamise ajal kohtuistungil.

7. Kui kooskõlas käesoleva artikliga peab kaitsja last küsitlemise ajal abistama, kuid kaitsjat ei ole kohal, lükkavad pädevad asutused lõike 4 punktis c osutatud lapse küsitlemise või muu uurimis- või tõendite kogumise toimingut edasi mõistlikuks ajavahemikuks, et ära oodata kaitsja saabumine, või korraldada lapsele kaitsja, kui laps ei ole kaitsjat nimetanud.

8. Liikmesriigid võivad erandjuhtudel ja üksnes kohtueelses staadiumis teha lõikes 3 sätestatud õiguste kohaldamisest ajutise erandi sellises ulatuses, mis on kriminaalasja konkreetseid asjaolusid arvestades põhjendatud ühe või enama järgmise kaaluka põhjusega:

- a) kui on kiireloomuline vajadus hoida ära tõsiseid negatiivseid tagajärgi inimese elule, vabadusele või füüsilisele puutumatusele;
- b) kui uurimisasutuste viivitamatu tegutsemine on hädavajalik selleks, et hoida ära olulist kahju kriminaalmenetlusele raskes kuriteos.

Liikmesriigid tagavad, et pädevad asutused võtavad käesoleva lõike kohaldamisel arvesse lapse parimaid huvisid.

Käesoleva lõike kohase otsuse viia küsitlemine läbi kaitsja juuresolekuta võib teha üksnes igal üksikul juhul eraldi õigusasutus või muu pädev asutus tingimusel, et otsust on võimalik kohtus läbi vaadata.“

24. Direktiivi 2016/800 artiklis 18 on sätestatud õigus õigusabile:

„Liikmesriigid tagavad, et nende õigusabi reguleeriv riigisisene õigus kindlustab selle, et vastavalt artiklile 6 on õigust kaitsjale võimalik tõhusalt kasutada.“

25. Viimaks reguleerib direktiivi 2016/800 artikkel 19 õiguskaitsevahendeid:

„Liikmesriigid tagavad, et lapsele, kes on kriminaalmenetluses kahtlustatav või süüdistatav, ja lapsele, kes on isik, kelle üleandmist taotletakse, on riigisisises õiguses ette nähtud tõhus õiguskaitsevahend juhuks, kui rikutakse tema käesolevast direktiivist tulenevaid õigusi.“

IV. Õiguslik analüüs

A. Sissejuhatavad märkused

26. Euroopa Liidus puudub ühtne kriminaalmenetlusõigus. Vastupidi, kriminaalmenetlus on endiselt valdkond, mida reguleerivad liikmesriigid, mistõttu on regulatiivsed erinevused paratamatud.

27. Kuid ehkki kriminaalmenetlus on erinev, võivad Euroopa Liidus elavad isikud lähtuda eeldusest, et põhiõiguste garantiid on ühesugused.¹¹

28. Selle peamine põhjus on EIÕK, millega on ühinenud kõik liikmesriigid. Tõlgendades EIÕKis sätestatud õigusi, iseäranis EIÕK artikliga 6 tagatud õigust õiglasele kohtumenetlusele, on Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) ühtlustanud kriminaalmenetlusega seotud õigusi kogu Euroopa mandril.

29. Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artikli 52 lõike 3 alusel kujutavad EIÕKiga kaitstud õigused endast minimaalset kaitsetaset, mis tuleb üksikisikutele liidu õiguse kohaldamisalasse kuuluvates olukordades võimaldada.

30. Siiski on liidu seadusandja leidnud, et kuigi kõik liikmesriigid on EIÕKiga ühinenud, ei tekita see asjaolu alati iseenesest piisavat usaldust teiste liikmesriikide kriminaalõigussüsteemi vastu.¹² Selline usaldus on aga vajalik eeltingimus vastastikuseks tunnustamiseks kriminaalasjades ja seetõttu alus koostööks karistusõiguse valdkonnas, nii nagu seda ELTL alusel arendatakse.¹³

¹¹ Euroopa Kohtu sõnul viitab see „liikmesriikidevahelise vastastikuse usalduse põhimõttele seoses asjaoluga, et nende vastavad riigisisised õiguskorrad saavad tagada liidu tasandil tunnustatud ning eeskätt hartas kehtestatud põhiõiguste võrdväärse ja tõhusa kaitse“ (28. jaanuari 2021. aasta kohtuotsus Spetsializirana prokuratura (õiguste deklaratsioon), C-649/19, EU:C:2021:75, punkt 71). Vt ka Soo, A., „Article 12 of the Directive 2013/48/EU: A starting point for discussion on a common understanding of the criteria for effective remedies of violation of the right to counsel“, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 25(1), 2017, lk 31–51, lk 38.

¹² Direktiivi 2016/800 põhjendus 3; direktiivi 2012/13 põhjendus 7; direktiivi 2013/48 põhjendus 5 ja direktiivi 2016/343 põhjendus 5.

¹³ Vt ELTL artikli 67 lõige 1 ja artikli 82 lõige 1, milles rõhutatakse kriminaalasjades toimuva vastastikuse tunnustamise põhimõtet. Ehkki aluslepingutes ei ole vastastikust usaldust mainitud, rõhutas Euroopa Kohus selle keskset tähendust vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala kontekstis sel moel, et „nii liikmesriikide vastastikuse usalduse põhimõte kui ka vastastikuse tunnustamise põhimõte, mis ise tugineb liikmesriikidevahelisele vastastikusele usaldusele, on liidu õiguses määrava tähtsusega, kuna need võimaldavad luua ja säilitada sisepiirideta ala. Vastastikuse usalduse põhimõtte kohaselt on iga liikmesriik kohustatud vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala osas eeldama – välja arvatud juhul, kui esineb erandlikke asjaolusid –, et kõik ülejäänud liikmesriigid järgivad liidu õigust ja eriti liidu õiguses tunnustatud põhiõigusi“ (vt nt 26. oktoobri 2021. aasta kohtuotsus Openbaar Ministerie (õigus olla ära kuulatud vahistamismäärust täitva õigusasutuse poolt), C-428/21 PPU ja C-429/21 PPU, EU:C:2021:876, punkt 37 ning seal viidatud kohtupraktika).

31. Seetõttu on liidu seadusandja vastastikuse usalduse suurendamiseks võtnud vastu mitu minimaalse ühtlustamise direktiivi, millega reguleeritakse kriminaalmenetlust liikmesriikides.¹⁴

32. Nende direktiivide seas on direktiivil 2016/800 ainulaadne koht. Lapsed kui haavatavad isikud¹⁵ väärivad lisahoolitsust ja tõhusamat kaitset.¹⁶ See tuleneb muu hulgas harta artiklist 24, milles on sätestatud kõigi avalik-õiguslike asutuste ja eraõiguslike institutsioonide kohustus tagada, et esikohale oleksid seatud lapse huvid.¹⁷

33. Seega tuleb direktiivi 2016/800 käsitada eriõigusaktina (*lex specialis*),¹⁸ mis pakub kahtlustatavatele või süüdistatavatele lastele vähemalt samasugust, kui mitte tugevamat kaitset võrreldes teiste minimaalse ühtlustamise direktiividega, mis reguleerivad õigusi kriminaalmenetluses.

34. Erinevalt teistest nimetatud direktiividest, mis reguleerivad konkreetseid menetlusõigusi, keskendub direktiiv 2016/800 hoopis ühele kahtlustatavate või süüdistatavate isikute kategooriatele ja reguleerib mitut õigust.

35. Seni on Euroopa Kohus käsitlenud direktiivi 2016/800 ainult kohtuasjas Piotrowski,¹⁹ kus ta tõlgendas direktiivi artiklit 17 Euroopa vahistamismääruse kontekstis, kus tagaotsitav isik oli alaealine. See säte ei ole käesolevas kohtuasjas asjakohane ja seetõttu on praegune eelotsusetaotlus Euroopa Kohtule esimene võimalus tõlgendada mitut kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetlusõigust kriminaalmenetluses.

B. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimuste ümbersõnastamine ja ettepaneku struktuur

36. Enamik eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimusi puudutab seda, kuidas tõlgendada selliseid laste õigusi kriminaalmenetluses, mis on tagatud minimaalse ühtlustamise direktiividega, peamiselt direktiiviga 2016/800.

37. Enne nende küsimuste sisulist analüüsimist käsitlen jaotises C vastuvõetamatuse vastuväiteid, mille esitas peamiselt Poola valitsus.

¹⁴ Lisaks eespool 3.–6. joonealuses märkuses viidatud direktiividele on nende hulgas ka Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. oktoobri 2010. aasta direktiiv 2010/64/EL õiguse kohta suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses (ELT 2010, L 280, lk 1) ning 26. oktoobri 2016. aasta direktiiv (EL) 2016/1919, milles käsitletakse tasuta õigusabi andmist kahtlustatavatele ja süüdistatavatele kriminaalmenetluses ning isikutele, kelle üleandmist taotletakse Euroopa vahistamismäärusega seotud menetluses (ELT 2016, L 297, lk 1).

¹⁵ Nõukogu teekaardiga (vt eespool 2. joonealune märkus) kutsuti üles reguleerima eri menetlusõigusi kriminaalmenetluses järkjärgulise lähenemisviisi abil; nende hulka kuuluvad kaitsemeetmed selliste kahtlustatavate või süüdistatavate isikute jaoks, kes kuuluvad haavatavate isikute kategooriasse. Teekaardile viidatakse direktiivi 2016/800 preambulis. Vt selle põhjendused 4–7.

¹⁶ Euroopa Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Lapse õigusi käsitlev ELi tegevuskava“ (KOM(2011) 60 (lõplik)).

¹⁷ Lapse õiguste kaitse on ühena liidu eesmärkidest nimetatud ka ELL artikli 3 lõikes 3. Tõin lapse huvisid käsitleva Euroopa Kohtu praktika välja juba kohtujurist Čapeta ettepanekus kohtuasjas GN (lapse huvidel põhinev keeldumise põhjus) (C-261/22, EU:C:2023:582, punktid 45–55). Samuti on kõik liikmesriigid ratifitseerinud ÜRO lapse õiguste konventsiooni. Lapse õiguste konventsioon, allkirjastatud 20. novembril 1989, UNTS 1577, lk 3.

¹⁸ Cras, S., „The directive on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings. Genesis and descriptive comments relating to selected articles“, *eucrim*, Vol. 2, 2016, lk 109–119, lk 110 ja 111. Komisjoni sõnul on lapsed „kõigist kriminaalõigusega kokku puutuvatest kodanikest kõige nõrgemad peamiselt seetõttu, et nende puhul on suurem tõenäosus sattuda diskrimineerimise ohvriks või jääda ilma põhiõigustest seoses väheste teadmiste, küpsuse või vaimsete ja füüsiliste puuetega“ (komisjoni talituste töödokument, dokumendile lisatud mõjuhinnang „Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, mis käsitleb kriminaalmenetluses kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslike tagatise“ (SWD(2013) 480 (final), lk 4)).

¹⁹ 23. jaanuari 2018. aasta kohtuotsus Piotrowski (C-367/16, EU:C:2018:27, punktid 36 ja 37).

38. Sellega seoses ei ole osa kolmeteistkümnest küsimusest ja neljateistkümnes küsimus tervikuna seotud kriminaalmenetluse tagatise käsitlevate direktiivide tõlgendamisega, vaid on olemuselt üldisemad. Eelotsusetaotluse esitanud kohus soovib ELL artikli 2 ja artikli 19 lõike 1, harta artikli 47 ning kohtuliku sõltumatuse põhimõtte tõlgendust. Nagu edaspidi selgitan, on need küsimused käesoleva eelotsusetaotluse kontekstis vastuvõetamatud ja seega ei käsitle ma neid sisuliselt.

39. Jaotises D sisuliste aspektide juurde minnes pakun välja tõlgenduse sellele, milline kohaldamisala on õigusel kaitsja abile laste puhul, mida eelotsusetaotluse esitanud kohus küsis esimeses ja teises küsimuses. Sealhulgas käsitlen selle õiguse erandeid, mida võimaldab direktiiv 2016/800.

40. Jaotises E selgitan, kas õigus kaitsja abile kehtib edasi ka pärast lapse 18-aastaseks saamist kriminaalmenetluse käigus ja kas asjaomane õigusnorm jättis liikmesriikidele võimaluse valida, kuidas see üle võtta. See vastab eelotsusetaotluse esitanud kohtu viiendale küsimusele.

41. Jaotises F vastan kaheksandale, üheksandale ja kümnendale küsimusele, mis käsitlevad seda, kui suur on laste ja vanemlikku vastutust kandvate isikute õigus saada teavet oma menetlusõiguste kohta. Sealjuures vastan küsimusele, kas see kohustus kehtib ka menetluse kohtueelses etapis osalevale prokuratuurile.

42. Jaotises G selgitan, mil määral mõjutab liidu õigus selliste tõendite lubatavust/lubamatust, mille kogumisel on rikutud ühte või mitut õigust, mille asjaomased direktiivid lastele annavad, ning vastan sellega eelotsusetaotluse esitanud kohtu üheteistkümnenale küsimusele.

43. Viimaks toon jaotises H uuesti lühidalt välja, millised tagajärjed on liidu õiguse vahetul õigusmõjul ja esimesel liikmesriikide kohtute jaoks. Vastuseks mõnele eelotsusetaotluse esitanud kohtu viidatud probleemile kolmeteistkümnest küsimuses selgitan ühtlasi, et vahetu õigusmõju on mõiste, mis ei ole suunatud mitte üksnes kohtutele, vaid kõigile liikmesriikide institutsioonidele, sealhulgas prokuröridele.

44. Lugeja on kindlasti märganud, et ma ei nimetanud selles struktuuris eelotsusetaotluse esitanud kohtu kolmandat, kuuendat ja kaheteistkümnenat küsimust. Nendes küsimustes viidatakse konkreetsetele Poola õigusnormidele ja palutakse Euroopa Kohtul öelda, kas nende kohaldamine on liidu õigusega vastuolus. Ent nagu on hästi teada, on Euroopa Kohtul ELL artikli 19 lõike 1 ja ELTL artikli 267 esimese lõigu alusel pädevus tõlgendada üksnes liidu õigust, liikmesriikide kohtutel aga on liikmesriigi õiguse tõlgendamise ainupädevus.²⁰

45. Sellise Euroopa Kohtu ja liikmesriikide kohtute ülesannete range jaotuse kohaselt ei ole esimesel pädevust otsustada selle üle, kas liikmesriigi õigus on liidu õigusega kooskõlas.²¹ Pärast Euroopa Kohtult vastuse saamist peab eelotsusetaotluse esitanud kohus otsustama, kuidas mõjutab see kohaldatavaid liikmesriigi õigusnorme.²² Sellega seoses saab eelotsusetaotluse esitanud kohus neis kolmes küsimuses viidatud liikmesriigi õigusaktide küsimuse lahendada ülejäänud küsimustele antud vastuste põhjal.

²⁰ 17. juuni 1999. aasta kohtuotsus Piaggio (C-295/97, EU:C:1999:313, punkt 29) ning 15. jaanuari 2013. aasta kohtuotsus Križan jt (C-416/10, EU:C:2013:8, punkt 58).

²¹ 21. jaanuari 1993. aasta kohtuotsus Deutsche Shell (C-188/91, EU:C:1993:24, punkt 27).

²² Vt selle kohta 17. juuni 1999. aasta kohtuotsus Piaggio (C-295/97, EU:C:1999:313, punkt 32).

C. Vastuvõetavus

46. Poola valitsus vaidlustas eelotsusetaotluse vastuvõetavuse, kuna eelotsusetaotluse esitanud kohus oli kohtueelses menetluses kaitsja osaluseta kogutud tõendite kõrvalejätmise ja süüdistatavatele alaealistele kaitsja määramisega, sealhulgas kaitsja osaluse pikendamisega pärast ühe süüdistatava 18-aastaseks saamist kõikvõimalikud direktiivi 2016/800 rikkumised juba heastanud. Teisisõnu ei ole eelotsusetaotlus selle esitanud kohtu jaoks kohtuasja lahendamiseks vajalik.

47. Euroopa Kohtu väljakujunenud kohtupraktikast tuleneb, et küsimused, mille liikmesriigi kohus on esitanud „õiguslikus ja faktilises raamistikus, mille ta on määratlenud omal vastutusel ja mille paikapidavuse kontrollimine ei ole Euroopa Kohtu ülesanne, on asjakohased“.²³ Kui aga Euroopa Kohus leiab, et esitatud küsimuste vastused ei ole vajalikud selleks, et eelotsusetaotluse esitanud kohus saaks tema menetluses olevas kohtuasjas otsust teha, loobub ta oma pädevusest.²⁴

48. Selline võib olla olukord juhul, kui eelotsusetaotluse esitanud kohus on küsimustes, mille kohta ta Euroopa Kohtult tõlgendust soovib, otsuse juba teinud. Sellistel juhtudel ei pruugi Euroopa Kohtu vastus olla enam vajalik. Kui aga eelotsusetaotluse esitanud kohtul on tema menetluses olevas kohtuasjas endiselt võimalus enne lõpliku otsuse langetamist muuta oma otsust mõne konkreetse küsimuse kohta, võib eelotsuse küsimustele vastamist pidada selle konkreetse menetluse puhul kasulikuks.²⁵

49. Ehkki näib, et eelotsusetaotluse esitanud kohus on juba otsustanud jätta kõrvale kaitsja osaluseta kogutud tõendid ja on pikendanud kaitsja määramise tähtaega ühe süüdistatava puhul, kes sai 18-aastaseks, ei esitatud Euroopa Kohtule tõendeid selle kohta, et eelotsusetaotluse esitanud kohus ei saa oma otsust enne menetluse lõpetamist muuta.

50. Seetõttu leian, et kõnealuste menetlusõiguste kohaldamisala tõlgendus aitab eelotsusetaotluse esitanud kohtul teha otsust põhikohtuasjas.

51. Siiski olen seisukohal, et osa kolmeteistkümnendast küsimusest ja neljateistkümnes küsimus tervikuna tekitavad küsimusi vastuvõetavuses.

52. Kolmeteistkümnenda küsimuse võib jagada kaheks. Ühes osas küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus, kas lastele antud õiguste (õigus kaitsjale ja õigus teabele) vahetu õigusmõju on siduv ka prokurörile, kes oleks seega kohustatud andma need õigused ja jätma kõik nendega vastuolus olevad liikmesriigi õigusnormid kohaldamata. Vastus sellele küsimusele võimaldab eelotsusetaotluse esitanud kohtul otsustada, kas prokurör rikkus kriminaalmenetluse kohtueelses etapis laste õigusi, ja on seetõttu vastuvõetav.

53. Kuid selle küsimuse teises osas esitatakse üldisem küsimus seoses prokuröri sõltumatuse nõudega. Mulle ei tundu see küsimus eelotsusetaotluse esitanud kohtu menetluses olevas kriminaalasjas otseselt asjakohane. Olenemata prokuröri sõltumatusest täitevvõimust on prokurör kohustatud tagama kriminaalmenetluses laste õigused, mille liidu õigus neile annab.

²³ 8. detsembri 2022. aasta kohtuotsus Inspektor v Inspektorata kam Visshia sadeben savet (isikuandmete töötlemise eesmärgid – kriminaalmenetlus) (C-180/21, EU:C:2022:967, punkt 66).

²⁴ 26. märtsi 2020. aasta kohtuotsus Miasto Łowicz ja Prokurator Generalny (C-558/18 ja C-563/18, EU:C:2020:234, punktid 43 ja 45).

²⁵ Sellega seoses vt 21. aprilli 1988. aasta kohtuotsus Pardini (338/85, EU:C:1988:194, punktid 10–14).

54. Viimaks soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus neljateistkümnendas küsimuses teada, kas ELL artikliga 2, ELL artikli 19 lõikega 1, õigusriigi põhimõttega, kohtusüsteemi sõltumatusel põhimõttega ja harta artikliga 47 on vastuolus liikmesriigi õigusnormid, mis annavad justiitsministrile võimaluse anda korraldus kohtunik viivitamatult teenistusest kõrvaldada. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu mure tuleneb kohtuniku isiklikust kogemusest seoses tema ülesannete täitmise ajutise peatamisega ühes varasemas kohtuasjas. Käesolevas kohtuasjas tekkis hirm uue teenistusest kõrvaldamise korralduse ees seetõttu, et Euroopa Kohtule esitatud eelotsusetaotluses seatakse kahtluse alla liikmesriigi õigusnormide kehtivus.

55. Euroopa Kohus on kahes Poola Vabariigi suhtes alustatud rikkumismenetluses juba selgitanud, et sellised liikmesriigi õigusnormid, mis takistavad kohtunikel distsiplinaarkaristuse ähvardusel esitada Euroopa Kohtule eelotsuse küsimusi liidu õiguse tõlgendamise kohta, on liidu õiguse alusel vastuvõetamatud.²⁶

56. Olgugi et sellised rünnakud kohtunike sõltumatusel on lubamatud, tundub see oht käesolevas kohtuasjas pelgalt hüpoteetiline. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu kohtuniku varasem teenistusest kõrvaldamine ei ole seotud praeguse kohtuasjaga Euroopa Kohtule esitatud küsimuste kontekstis.

57. Seetõttu, nagu selgitas Euroopa Kohus kohtuotsuses Miasto Łowicz ja Prokurator Generalny,²⁷ ei ole Euroopa Kohtu vastus eelotsuse küsimusele eelotsusetaotluse esitanud kohtuniku jaoks põhikohtuasja vaidluse lahendamiseks vajalik ja seetõttu on see vastuvõetamatu.²⁸

58. Seega erineb praegune olukord olukorrast kohtuasjas YP jt (kohtuniku puutumatusel äravõtmine ja kohtuniku teenistusest kõrvaldamine), milles Euroopa Kohus leidis, et eelotsusemenetluses võib vastata küsimustele, mille eesmärk on *in limine litis* lahendada menetluslikud probleemid, nagu need, mis on seotud eelotsusetaotluse esitanud kohtu pädevusega kohtuasja menetleda.²⁹ Nimetatud kohtuasjas eelotsusetaotluse esitanud kohus kahtles oma pädevuses menetleda asja, mis oli talle üle antud üksnes seetõttu, et algselt asja menetlenud kohtunik kõrvaldati teenistusest Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse esitamise pärast.

59. Kokkuvõttes teen Euroopa Kohtule ettepaneku tunnistada osa kolmeteistkümnendast küsimusest ja kogu neljateistkümnendast küsimus vastuvõetamatuks. Samas ei takista miski Euroopa Kohut vastamast ülejäänud küsimustele.

D. Õigus kaitsja abile (esimene ja teine küsimus)

60. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu esimene ja teine küsimus puudutavad seda, milline kohaldamisala on direktiivi 2016/800 artiklis 6 sätestatud õigusel kaitsja abile. Täpsemalt soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas kriminaalmenetluse kohtueelses etapis tegutsevad ametiasutused peavad tagama, et last abistab kaitsja (1), ja kas sellest õigusest on erandeid (2).

²⁶ 15. juuli 2021. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike distsiplinaarkord) (C-791/19, EU:C:2021:596, punkt 225) ning 5. juuni 2023. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu) (C-204/21, EU:C:2023:442, punktid 132 ja 157 ning resolutsioon).

²⁷ 26. märtsi 2020. aasta kohtuotsus Miasto Łowicz ja Prokurator Generalny (C-558/18 ja C-563/18, EU:C:2020:234, punkt 51).

²⁸ Sellega seoses vt ka 23. novembri 2021. aasta kohtuotsus IS (eelotsusetaotluse õigusvastatus) (C-564/19, EU:C:2021:949, punkt 144).

²⁹ 13. juuli 2023. aasta kohtuotsus YP jt (kohtuniku puutumatusel äravõtmine ja kohtuniku teenistusest kõrvaldamine) (C-615/20 ja C-671/20, EU:C:2023:562, punkt 47).

1. Kohaldamisala

61. Alla 18-aastasele kahtlustatavale esitatakse süüdistus: kas see tekitab ametiasutustele automaatselt kohustuse tagada, et last abistaks kaitsja, et kaitsja osaleks kohtueelses menetluses ja et last ei kuulataks üle ilma kaitsja osaluseta?

62. Nagu selgitasin jaotises A, on EIÕKs sätestatud harta artikli 52 lõikest 3 tulenev minimaalne kaitsetase. See tähendab, et igasugusel direktiiv 2016/800 tõlgendamisel peab kaitse olema tagatud vähemalt EIÕK tasemel. Samas võib Euroopa Liidu pakutav kaitse olla EIÕKs pakutavast kõrgemal tasemel. Seega on EIÕK kasulik lähtepunkt otsustamisel, millise kohaldamisalaga on laste õigus kaitsja abile kriminaalmenetluses.

63. Teame, et Euroopa Inimõiguste Kohtu sõnul on õigus kaitsjale üks õiglase kohtupidamise peamistest tunnustest.³⁰ Õigus kasutada kaitsjat peab olema tõhus ja praktiline, et sellel oleks mõju kriminaalmenetluse kulgemisele.³¹

64. Kohtuotsuses *Salduz vs. Türgi*³² leidis Euroopa Inimõiguste Kohus, et õigus õiglasele kohtupidamisele nõuab seda, et kaitsja abi tuleb tagada alates esimesest ülekuulamisest, kui ei ole just mõjuvaid põhjuseid, mis õigustaksid erandkorras kaitsja kasutamise õigusest keeldumist; siiski on õigust õiglasele kohtupidamisele pöördumatult rikutud olukorras, kus õigus kaitsja abile puudus kohtueelses menetluses, mille jooksul anti ennast süüstavaid ütlusi, mida kasutati süüdimõistmise alusena.

65. Nii need seisukohad kui ka Euroopa Inimõiguste Kohtu ulatuslik kohtupraktika inkorporeeriti direktiivi 2013/48.³³

66. Direktiivi 2016/800 artikli 6 lõike 1 kohaselt on lapse õigus kaitsjale sama ulatuslik nagu kõigi teiste kahtlustatavate või süüdistatavate õigus kaitsjale direktiivi 2013/48 alusel.

67. Minu arvates nõuab direktiivi 2016/800 artikkel 6 järgmist. Laps peaks saama kaitsjalt abi põhjendamatult viivitusega, mis peaks reeglina tähendama, et kaitsja tuleb kaasata enne, kui politsei või mõni muu õiguskaitseasutus teda selle direktiivi artikli 6 lõike 3 punkti a alusel küsitleb.

68. See tähendab, et kohtueelses menetluses osalevad ametivõimud, näiteks prokurörid ja politsei, ei saa last ilma kaitsja juuresolekuta kahtlustatavana või süüdistatavana üle kuulata.

69. Kui lugeda direktiivi 2016/800 artiklit 6 koos artikliga 18, võib neist ühtlasi välja lugeda, et kui lapsel kaitsja puudub, on ametiasutused kohustatud tagama lapsele riikliku kaitsja enne ülekuulamise alustamist.³⁴

³⁰ EIK 23. novembri 1993. aasta otsus *Poitrinol vs. Prantsusmaa* (CE:ECHR:1993:1123JUD001403288, punkt 34).

³¹ EIK 30. mai 2013. aasta otsus *Martin vs. Eesti* (CE:ECHR:2013:0530JUD003598509, punkt 90) ja 20. oktoobri 2015. aasta otsus *Dvorski vs. Horvaatia* (CE:ECHR:2013:1128JUD002570311, punkt 78).

³² EIK 27. novembri 2008. aasta otsus *Salduz vs. Türgi* (CE:ECHR:2008:1127JUD003639102, punkt 55).

³³ Vt detailne analüüs *Daminova, N.*, „The European Court of Human Rights on the „Access to a Lawyer“ Directive 2013/48/EU: The quest for a coherent application of the right to a legal assistance in Europe?“, *European Criminal Law Review*, Vol. 2(11), 2021, lk 211–241, eelkõige lk 220–224. Vt ka *Jackson, J. D.*, „Responses to *Salduz*: Procedural tradition, change and the need for effective defence“, *The Modern Law Review*, Vol. 79(6), 2016, lk 987.

³⁴ Õigusabi andmist reguleerib direktiiv 2016/1919, konkreetsemalt selle artiklis 4 sätestatud tingimused. Direktiivi 2016/1919 artiklis 9 on sätestatud: „Liikmesriigid tagavad, et käesoleva direktiivi rakendamisel võetakse arvesse haavatavate kahtlustatavate, süüdistatavate ja isikute, kelle üleandmist taotletakse, erivajadusi.“

70. Erinevalt direktiivi 2013/48 artiklist 9 ei sisalda direktiiv 2016/800 sätet, mille kohaselt on lastel õigus loobuda õigusest kaitsjale. Sellest järeldan, et täiskasvanute õigus õigusabile muutub õiguslikuks kohustuseks tagada lastele kriminaalmenetluses õigusesindaja, kuna neid peab esindama kaitsja.

71. Kokkuvõttes tundub, et kahtlustatavate või süüdistatavate laste õigus kaitsja abile kriminaalmenetluses on väga laia kohaldamisalaga: ametiasutustel on kohustus tagada lastele kaitsja enne esimest ülekuulamist, võimaldades neile vajaduse korral riikliku kaitsja.

2. Erandid

72. Eeltoodust hoolimata on direktiivi 2016/800 artikli 6 mitmes muus lõikes, iseäranis lõigetes 6 ja 8, sätestatud võimalikud erandid õigusest kaitsja abile kohtueelse menetluse etapis. Sellega seoses küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus täpsustust selle kohta, kas mõni neist eranditest võimaldab politseil kohtueelse menetluse etapis kuulata üle alaealisi kahtlustatavaid ilma kaitsja juuresolekuta.

73. Nagu juba märkisin, on direktiivi 2016/800 artikli 6 lõikes 1 sätestatud, et direktiivist 2013/48 tulenevat õigust kaitsja abile ei piira ükski direktiivi 2016/800 säte. See tähendab, et mitte ühtegi direktiivi 2016/800 artikli 6 muudes lõigetes võimaldatud erandit ei tohi tõlgendada nii, et see vähendab alaealiste õigusi seoses direktiivis 2013/48 sätestatud üldiste õigustega. Seega käsitlen esmalt võimalikke sellest direktiivist tulenevaid erandeid.

74. Euroopa Kohus tõlgendas direktiivi 2013/48 kohtuotsuses VW (õigus kaitsjale kohtusse mitteilumise korral), milles ta leidis, et direktiivi 2013/48 artikli 3 lõigetes 5 ja 6 on piirangud kaitsja kasutamise õigusele reguleeritud ammendavalt. See tähendab, et niisugust õigust kaitsjale ei tohi piirata üheski muus olukorras.³⁵

75. Samuti näeb direktiivi 2013/48 artikli 8 lõige 2 ette, et iga otsus, millega tehakse erand õigusest kaitsjale, peab olema nõuetekohaselt põhjendatud ja selle peab iga üksikjuhtumi korral eraldi tegema kas õigusasutus või muu pädev asutus tingimusel, et otsust on võimalik kohtus läbi vaadata.

76. Direktiivi 2013/48 artikli 3 lõige 6, millele kohtuotsuses VW (õigus kaitsjale kohtusse mitteilumise korral) viidatakse kui ühele kahest võimalikust erandist kaitsja kasutamise õigusest, vastab direktiivi 2016/800 artikli 6 lõikele 8. See säte võimaldab teha õigusest kaitsja abile erandkorras ajutist erandit, kui on kiireloomuline vajadus hoida ära tõsiseid negatiivseid tagajärgi kellegi elule, vabadusele või füüsilisele puutumatusele või kui uurimisasutuste viivitamatu tegutsemine on hädavajalik selleks, et vältida kahju tekitamist kriminaalmenetlusele.

77. Kuid nagu väidab komisjon, käsitleb direktiivi 2016/800 artikli 6 lõige 8 võrreldes põhikohtuasjaga teistsugust olukorda ja seetõttu ei ole see kohaldatav. Puudus kiireloomuline vajadus hoida ära tõsiseid negatiivseid tagajärgi kellegi elule, vabadusele või füüsilisele puutumatusele, samuti ei nähtu kohtuasja asjaoludest, et kriminaalmenetlusele kahju tekitamise vältimiseks oli uurimisasutuste viivitamatu tegutsemine hädavajalik.

³⁵ 12. märtsi 2020. aasta kohtuotsus VW (õigus kaitsjale kohtusse mitteilumise korral) (C-659/18, EU:C:2020:201, punkt 42).

78. Direktiivi 2013/48 artikli 3 lõikes 5 sätestatud teine erand õigusest kasutada kaitsjat on sõnastatud järgmiselt: „Liikmesriigid võivad erandjuhtudel ja üksnes kohtueelses etapis teha ajutise erandi lõike 2 punkti c kohaldamisest, kui kahtlustatava või süüdistatava isiku asukohta geograafilise kauguse tõttu on kaitsja kasutamise õigust pärast vabaduse võtmist põhjendamatu viivitusega võimatu tagada.“ Direktiivi 2013/48 põhjenduses 30 on täpsustatud: „Ajutise erandi kohaldamise ajal ei tohiks pädevad asutused asjaomast isikut küsitleda ega teostada käesolevas direktiivis sätestatud mis tahes uurimis- või muud tõendite kogumise toimingut.“

79. Direktiivis 2016/800 sellist erandit sätestatud ei ole. Direktiivi 2016/800 vastuvõtmise seadusandlikus menetluses nõustus nõukogu Euroopa Parlamendi taotlusega jätta see säte direktiivi 2016/800 üle võtmata.³⁶ Igal juhul ei tundu, et praeguse kohtuasja asjaolud nõuaksid selle kohaldamist.

80. Seega jääb vaid direktiivi 2016/800 artikli 6 lõike 6.

81. Direktiivi 2016/800 artikli 6 lõikes 6 on sätestatud veel üks võimalik erand õigusest kaitsja abile, mille sõnastus ei vasta ühelegi direktiivi 2013/48 kohaselt lubatavale erandile. Olenemata sellest, kuidas seda sätet tõlgendada, ei tohi artikli 6 lõike 1 kohaselt tõlgendada seda erandit nii, et see kitsendab õigust kaitsjale olukorras, kus tegemist on alaealistega, võrreldes sama õiguse kohaldamisalaga direktiivi 2013/48 alusel. Seetõttu on keeruline kaitsta otsust võimaldada teha täiendavaid erandeid õigusest kasutada kaitsjat juhul, kui tegemist on lastega.

82. Direktiivi 2016/800 vastuvõtmiseni viinud seadusandlikus menetluses osutus artikkel 6 „kogu direktiivi kõige vastuolulisemaks artiklik“. ³⁷ Esialgses ettepanekus oli sätestatud, et kaitsja osalemine on kohustuslik. Kuid seadusandliku menetluse käigus väitsid mõned liikmesriigid, et lapsel ei ole vaja kaitsjat, kui tegemist on kergemat laadi ja vähem tõsise õigusrikkumisega. ³⁸ Nagu nähtub selle seadusandliku menetluse kaheksandat kolmepoolset kohtumist ettevalmistavast nõukogu dokumendist, „ei meeldinud“ parlamendile nõue vähendada veelgi kohustust võimaldada lapse ülekuulamist kaitsja juuresolekul. ³⁹

83. Seega on artikli 6 lõplik sõnastus lahjendatud versioon, mille puhul võidakse proportsionaalsuse analüüsi tulemusena teha piiranguid kaitsja kasutamise õigusele kohtueelses menetluses. ⁴⁰

84. Tundub, et direktiivi 2016/800 artikli 6 lõike 6 sõnastuses lisandub õigusele kasutada kaitsjat veel üks piirang, mis seisneb proportsionaalsuse kontrollis. ⁴¹

85. See on nii olenemata kahest sellesse sättesse jäetud „ohutusnõudest“, mille kohaselt tuleb tegutseda kooskõlas õigusega õiglasele kohtulikule arutamisele ja esikohale tuleb seada lapse huvid.

³⁶ Nõukogu institutsioonidevaheline dokument 14087/15, Brüssel, 13. november 2015, lk 2.

³⁷ Cras, S. (15. joonealune märkus), lk 113; Rap, S. E., ja Zlotnik, D., „The right to legal and other appropriate assistance for child suspects and accused. Reflections on the directive on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings“, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 26(2), 2018, lk 110–131, eelkõige lk 118.

³⁸ Cras, S. (18. joonealune märkus), lk 114.

³⁹ Nõukogu institutsioonidevaheline dokument 14273/15, Brüssel, 20. november 2015, lk 2.

⁴⁰ Rap, S. E., ja Zlotnik, D. (37. joonealune märkus), viitavad artikli 6 lõikele 6 kui proportsionaalsusega seotud erandile, millele nad heidavad ette, et see on tähtis erand ilma selgete kriteeriumideta, mis nõuab selgeid juhiseid; lk 123 ja 130.

⁴¹ Rap, S. E., ja Zlotnik, D. (37. joonealune märkus), lk 121.

86. Seega võib direktiivi 2016/800 artikli 6 lõike 6 esimese lõigu sõnastusest välja lugeda, et kohtueelse menetluse etapis võivad liikmesriigid kõrvale kalduda nõudest, et laps kasutab kaitsjat. Kui kaitsja ei ole juures, näeb selle sätte kolmas lõik ette, et vabadusekaotuslikku karistust mõista ei saa.

87. Seega võime teha järelduse, et kohustuslik kaitsja osavõtt ilma mingite eranditeta kehtib üksnes kinnipidamise korral ja juhul, kui kriminaalmenetluse tagajärg on vabadusekaotus.⁴²

88. Käesolevas kohtuasjas tähendaks selle sätte kohaldamine keeldu mõista süüdistatavale vabadusekaotuslik karistus. Kuid isegi see tingimus on suhteline, arvestades et kaitsja abi puudumist saab heastada vaid sellega, kui kaitsja abistab last, nii et ta on saanud tõhusalt kasutada oma kaitseõigust, ja igal juhul ülekuulamise ajal kohtuistungil.

89. Direktiivi 2016/800 artikli 6 lõike 6 sõnastusest võin järeldada üksnes seda, et see võimaldab teha õigusest kaitsjale sellist erandit, mis ei oleks direktiivi 2013/48 alusel lubatud. Seega on direktiivi 2016/800 artikli 6 lõike 6 vastuolus sama direktiivi artikli 6 lõikega 1.

90. Suutsin leida vaid ühe viisi direktiivi 2016/800 artikli 6 lõike 6 ühitamiseks selle artikli lõikega 1 ja lõppkokkuvõttes direktiiviga 2013/48.

91. Kui lapse ülekuulamine ilma kaitsja juuresolekuta oleks selle lapse huvides, ei oleks võimalus teha erand kaitsja kohustuslikust osalemisest vastuolus nõudega, et lapse õigused oleksid kaitstud *vähemalt* sama palju nagu teiste kahtlustatavate või süüdistatavate õigused. Seega võib direktiivi 2016/800 artikli 6 lõiget 6 tõlgendada nii, et see kohaldub üksnes olukorrale, kus lapse ülekuulamine ilma kaitsjata on rohkem lapse huvides, kui oleks ülekuulamine kaitsja juuresolekul. Mul on raske ette kujutada, et selline olukord võiks tekkida. Siiski võimaldaks selline tõlgendus olla artikli 6 lõikel 6 kooskõlas ülejäänud direktiivi 2016/800 ülesehitusega.

92. Kokkuvõttes leian, et direktiivi 2016/800 artikkel 6 sisaldab lapse vahetu õigusmõjuga õigust kaitsjale, vajaduse korral riiklikule kaitsjale, alates kohtueelsest ülekuulamisest. Ülekuulamise eest vastutav asutus võib otsustada alustada ülekuulamist ilma kaitsjata üksnes menetluse kohtueelses etapis pärast üksikjuhtumi hindamist – võttes arvesse artikli 6 lõike 6 esimeses lõigus esitatud asjaolusid – ja ainult juhul, kui see on lapse parimates huvides ning kaitseb harta artiklitest 47 ja 48 tulenevaid lapse õigusi. Otsus jätkata menetlust ilma kaitsjata peab olema nõuetekohaselt põhjendatud ja vastama direktiivi 2013/48 artikli 8 lõikes 2 sätestatud tingimustele.

E. Menetluse ajal 18-aastaseks saamine (viies küsimus)

93. Direktiivi 2016/800 artikli 3 punkti 1 kohaselt on „laps“ alla 18-aastane isik.⁴³

94. Käesolevas asjas sai vähemalt üks kahtlustatav, M. P., menetluse käigus 18-aastaseks. Eelotsusetaotluse esitanud kohus küsib seega, kas direktiiviga 2016/800 lastele antud õigused jäävad kehtima kuni menetluse lõpuni olenemata sellest, et süüdistatav ei ole selle direktiivi kohaselt enam laps.

⁴² Vt ka Rap, S. E., ja Zlotnik, D. (37. joonealune märkus), lk 121.

⁴³ Eelotsusetaotluses kasutab eelotsusetaotluse esitanud kohus sõnu „laps“ ja „alaealine“ sünonüümidenä. Mina teen sama. Komisjon valis sõna „alaealised“ asemel sõna „lapsed“ direktiivi 2016/800 ettepanekus seetõttu, et sõna „lapsed“ on rahvusvahelistes standardites üldkasutatav. Vt Cras, S. (18. joonealune märkus), lk 110, 7. joonealune märkus.

95. Kui vaadata direktiivi 2016/800 artikli 2 lõike 3 seadusandlikku kujunemislugu, siis oli komisjoni algses ettepanekus kirjas, et direktiivi kohaldatakse automaatselt kõigile kahtlustatavatele või süüdistatavatele, kes saavad kriminaalmenetluse ajal 18-aastaseks. Kuid seadusandliku menetluse ajal oldi sellele ettepanekule vastu.⁴⁴

96. Direktiivi 2016/800 artikli 2 lõike 3 lõplikku teksti jõudnud kompromissvariant ei muuda alaealiste õiguste pikenemist automaatseks. Pigem annab see menetlusse kaasatud ametiasutusele õiguse otsustada, kas selline õiguste pikendamine on asjakohane (ja milliseid õigusi see üldse puudutab), võttes arvesse kõiki kohtuasja asjaolusid.

97. Kas liikmesriigid tohtisid direktiivi selle sätte ülevõtmisel otsustada välistada selle kohaldamise pikendamise pärast seda, kui kahtlustatav või süüdistatav saab 18-aastaseks?

98. Minu arvates ei tohtinud.

99. Nõustun selles suhtes komisjoniga. Direktiivi 2016/800 artikli 2 lõige 3 paneb liikmesriikidele „tingimusteta ja selgesõnalise“ kohustuse sätestada oma õigusaktides, et pädeval liikmesriigi asutusel on õigus otsustada, et kohtuasja asjaolusid arvestades on asjakohane pikendada direktiivi või mõne selle sätte kohaldamist.

100. Sellest tulenevalt väidab komisjon, et see säte vastab vahetu õigusmõju nõuetele. Ma nõustun ka selle hinnanguga. Direktiivi 2016/800 artikli 2 lõige 3 annab asjaomasele riigiasutusele selge õiguse hinnata, kas kriminaalmenetluse käigus 18-aastaseks saavad kahtlustatavad või süüdistatavad vajavad õigusesindajat ka edaspidi.

101. See asutus on kohustatud konkreetse kohtuasja asjaolusid arvestades hindama, kas lapsena kohtlemise pikendamine on vajalik. Selle direktiivi ülevõtmisel ei tohi liikmesriigid piirata kahtlustatava või süüdistatava õigust sellele, et pädev asutus hindab nende olukorda juhtumipõhiselt.

102. Seetõttu tuleb eelotsusetaotluse esitanud kohtu viiendale küsimusele vastata, et direktiivi 2016/800 artikli 2 lõikel 3 on vahetu õigusmõju. See annab lapsele, kes saab kriminaalmenetluse ajal 18-aastaseks, õiguse sellele, et vajadust jätkata tema kohtlemist lapsena hindab pädev asutus juhtumipõhiselt. See hõlmab ka selle hindamist, kas laste õigust kaitsjale pikendada või mitte. Liikmesriigid ei tohi sellist õigust välistada.

⁴⁴ Nagu on selgitatud nõukogu kokkuvõttes seadusandliku menetluse esimese kolmepoolse kohtumise tulemuste kohta: „Eesistujariik selgitas Euroopa Parlamendile, et mitu liikmesriiki ei ole rahul põhimõttega, mille kohaselt on direktiiv kohaldatav vanematele kui 18-aastastele isikutele, sest nende süsteemides on isik kas laps või täiskasvanu – vahepealsed kategooriad puuduvad. Seega otsustati peaassamblee nõuandemenetluses muuta pikendatud kohaldamine liikmesriikidele vabatahtlikuks, kasutades sõna „võivad“. Samuti selgitas eesistuja Euroopa Parlamendile, et liikmesriikide arvates ei tohiks mõned direktiivi artiklid mitte mingil juhul täiskasvanutele kohalduda. See on nii näiteks artikli 5 puhul, mis käsitleb teavet, mis tuleb esitada teavitatud vanemliku vastutuse kandjale. Noored täiskasvanud ei pruugi tõesti tahta, et nende vanemaid nende väidetavast kriminaalsest tegevusest teavitatakse“ (nõukogu institutsioonidevaheline dokument 7503/15, Brüssel, 25. märts 2015, lk 64 ja 65). Direktiivi 2016/800 artikli 2 lõige 3 sai lõpliku sõnastuse, kus väljapakutud „võivad“ jäi teksti ainult seoses direktiivi kohaldatavusega pärast seda, kui asjaomane isik saab 21-aastaseks (nõukogu institutsioonidevaheline dokument 15272/15, Brüssel, 16. detsember 2015, lk 26).

F. Õigus saada kriminaalmenetluses teavet (kaheksas, üheksas ja kümnes küsimus)

103. Nende kolme küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas direktiivi 2016/800 artikli 4 kohaselt peavad pädevad asutused hiljemalt enne kahtlustatava esimest ametlikku ülekuulamist teavitama viivitamata nii kahtlustatavat kui ka samal ajal vanemliku vastutuse kandjat õigustest, mis on menetluse ja menetlusetappide õigluse tagamiseks tähtsad.

104. Samuti küsib see kohus, kas pädevad asutused on kohustatud arusaadaval ja eakohasel viisil selgitama kahtlustatavale lapsele ütluste andmisest keeldumise õigust ja õigust ennast mitte süüistada.

105. Viimaks küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus, kuidas tuleks lapsele seda teavet anda: kas direktiivi 2016/800 artikliga 4 on vastuolus see, kui talle edastatakse vahetult enne ülekuulamist üldine teave, võtmata arvesse eriõigusi, mis tulenevad selle direktiivi kohaldamisalast, ning see teave edastatakse ainult kahtlustatavale, kellel puudub kaitsja, kaasamata vanemlikku vastutuse kandjat, ja olukorras, kus kõnealune teave on sõnastatud kahtlustatava vanusele mittevastaval viisil.

106. Direktiivi 2016/800 artikli 4 lõike 1 esimeses lõigus viidatakse sõnaselgelt sellele, et direktiivist 2012/13 tulenev kaitsetase on kriminaalmenetluses teabe saamise õiguse etalon.

107. Samuti tasub meenutada, et direktiivi 2012/13 artikli 3 lõike 2 kohaselt tagab „[l]iikmesriik [...], et lõike 1 alusel esitatav teave antakse suuliselt või kirjalikult lihtsas ja arusaadavas keeles, võttes arvesse haavatavate isikute hulka kuuluvate kahtlustatavate või süüdistatavate isikute mis tahes erivajadusi.“

108. Direktiivi 2016/800 artikli 5 lõikes 1 on sätestatud, et „[l]iikmesriigid tagavad, et vanemliku vastutuse kandjale edastatakse niipea kui võimalik teave, mida lapsel on õigus saada vastavalt artiklile 4“.

109. Mitmes muus õigusaktis on rõhutatud nii vajadust teavitada lapsi adekvaatselt nende õigustest kui ka vajadust anda sama teavet vanemliku vastutuse kandjatele.

110. Seega on näiteks Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunistes lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta sätestatud, et „alates esimesest kokkupuutest õigussüsteemi või muude pädevate asutustega (näiteks politsei, rändeamet, haridus-, sotsiaal- või tervishoiuamet) ja kogu selle protsessi jooksul tuleb lapsi ja nende vanemaid kiiresti ja asjakohaselt teavitada“ nii nende õigustest kui ka kättesaadavatest õiguskaitsevahenditest nende õiguste võimaliku rikkumise korral.⁴⁵

111. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti hinnangus direktiivi 2016/800 rakendamisele rõhutatakse, et tulenevalt laste haavatavusest, eelkõige kriminaalmenetluse esimestes etappides, peaksid liikmesriigid kandma erilist hoolt selle eest, et kahtlustatavatele või süüdistatavatele lastele antaks asjakohast ja õigeaegset teavet.⁴⁶

⁴⁵ Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta, mille Euroopa Nõukogu ministrite komitee võttis vastu 17. novembril 2010, ja selle seletuskiri, lk 20. Neile suunistele viidatakse direktiivi 2016/800 põhjenduses 7. Vt ka Radić, I., „Right of the child to information according to the Directive 2016/800/EU on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings“, *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series*, Vol. 2(2), 2018, lk 468–491, lk 475.

⁴⁶ Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, *Children as suspects or accused persons in criminal proceedings. Procedural safeguards*, Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, Luxembourg, 2022, lk 8.

112. Kohtuotsuses *Panovits vs. Küpros* märkis Euroopa Inimõiguste Kohus, et „suutmatus anda piisavat teavet kaebaja õiguse kohta suhelda kaitsjaga enne ülekuulamist politseis, eriti arvestades asjaolu, et ta oli tol ajal alaealine ja tema eestkostja teda ülekuulamise ajal ei aidanud, kujutas endast kaebaja kaitseõiguste rikkumist.“⁴⁷

113. On selge, et direktiivi 2016/800 artikli 4 lõike 1 teise lõigu kohaselt peavad pädevad asutused teavitama põhikohtuasjas osalevaid lapsi nende õigusest kaitsja abile, vanemliku vastutuse kandja teavitamisele ja muust vajalikust teabest, mis on selles sättes loetletud.⁴⁸

114. Samuti on direktiivi 2016/800 artikli 4 lõikes 2 nõutud, et see teave tuleb anda lihtsas ja mõistetavas sõnastuses ning dokumenteerida.

115. Kokkuvõttes annavad direktiivi 2016/800 artiklid 4 ja 5 alaealistele ja vanemliku vastutuse kandjatele õiguse olla teavitatud nende menetlusõigustest kriminaalmenetluses. Need sätted on piisavalt täpsed ega ole tingimuslikud ning alaealised saavad neile liikmesriikide kohtutes tugineda. Samamoodi on selge, et kohustus teavitada lapsi ja nende vanemaid nende menetlusõigustest lasub asutusel, kes on pädev viima läbi kriminaalmenetluse vastavat osa. Kriminaalmenetluse kohtueelses etapis lasub kõnealuse lapse teavitamise kohustus politseil ja prokuröril. Õigus saada teavet tagab, et laste kaitseõigused on kaitstud kogu kriminaalmenetluse vältel.

G. Kriminaalmenetluses laste võimaliku õiguste rikkumise tagajärjed: tõendite vastuvõetamatus?

116. Kriminaalmenetlus on valdkond, kus Euroopa Liidu pädevus piirdub ELTL artikli 82 lõike 2 kohaselt minimaalse ühtlustamisega. Ehkki Euroopa Liidul on ELTL artikli 82 lõike 2 punkti a kohaselt pädevus näha ette minimaalne ühtlustamine seoses tõendite vastastikuse lubatavusega liikmesriikide vahel, ei ole seda veel tehtud.

117. Kõik kriminaalmenetluses õigusi ühtlustavad direktiivid panevad liikmesriikidele sõnaselge kohustuse pakkuda tõhusaid õiguskaitsevahendeid isikutele, kelle neist direktiividest tulenevaid õigusi rikutakse.⁴⁹ Siiski ei ole neis direktiivides sobivaid õiguskaitsevahendeid täpsustatud, vaid valik on jäetud liikmesriikide teha; nõutud on üksnes seda, et valitud õiguskaitsevahend oleks tõhus.⁵⁰

118. Asjaomaseid direktiive rikkuda võides kogutud tõendite lubatavust puudutavate küsimustega liitus eelotsusetaotluse esitanud kohus järjest kasvava hulga juhtumitega, kus liikmesriigi kohtud esitavad sellesisulisi küsimusi.⁵¹

⁴⁷ EIK 11. detsembri 2008. aasta otsus *Panovits vs. Küpros* (CE:ECHR:2008:1211JUD000426804, punkt 73).

⁴⁸ Artikli 4 lõike 1 teise lõigu punkti a kohaselt tekib kohe, kui lapsele on teatatud, et ta on kahtlustatav või süüdistatav, kohustus teavitada järgmistest õigustest: õigus vanemliku vastutuse kandja teavitamisele, õigus kaitsja abile, õigus eraelu puutumatusel, õigus sellele, et teda saadab vanemliku vastutuse kandja peale kohtuistungite ka teistes menetlusstaadiumides, ja õigus saada õigusabi. Artikli 4 lõike 1 teise lõigu punktis b on sätestatud, et last tuleb teavitada menetluse võimalikult varases sobivas staadiumis õigusest individuaalsele hindamisele, õigusest arstlikule kontrollile, õigusest vabaduse võtmise piiramisele ja alternatiivsete meetmete kasutamisele, õigusest sellele, et kohtuistungil saadab teda vanemliku vastutuse kandja, õigusest viibida isiklikult kohtulikult arutelul ja õigusest tõhusatele õiguskaitsevahenditele.

⁴⁹ Direktiivi 2016/800 artikkel 19; direktiivi 2012/13 artikli 8 lõige 2; direktiivi 2013/48 artikkel 12 ja direktiivi 2016/343 artikkel 10.

⁵⁰ Vt kriitika, mille kohaselt muudab see lähenemine ELTL artikli 82 lõike 2 kokkuvõttes ebatõhusaks, Caianiello, M., „To sanction (or not to sanction) procedural flaws at EU level? A step forward in the creation of an EU criminal process“, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 22(4), 2014, lk 317–329, lk 321 ja 324.

⁵¹ Vt nt 7. septembri 2023. aasta kohtuotsus *Rayonna prokuratura (kehaline läbivaatus)* (C-209/22, EU:C:2023:634); kohtuotsus *M. N. (EncroChat)* (menetluses) (C-670/22).

119. Nagu ühes teises ettepanekus juba rõhutasin,⁵² ei ole liidu õiguses praegu ühtegi sätet, mis reguleeriks tõendite lubatavust liikmesriikide kriminaalmenetluses. Tõendite lubatavus on praeguse seisuga riigisisese õiguse küsimus.

120. Kui aga kohaldub liidu õigus, ei tohi asjaomased liikmesriigi õigusnormid rikkuda harta artikleid 47 ja 48⁵³ ja päris kindlasti tuleb vastavalt harta artikli 24 lõikele 2 seada esikohale lapse parimad huvid.

121. Euroopa Inimõiguste Kohus omalt poolt lähtub samalaadsest lähenemisest, öeldes, et EIÕK ei reguleeri tõendite lubatavust,⁵⁴ samas kui riikide kohtud peaksid hindama, kas on kahjustatud menetluse üldist õiglust.⁵⁵

122. Hiljuti käsitles Euroopa Kohus menetluse üldist õiglust kui asjakohast standardit, viidates sealjuures Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikale.⁵⁶

123. Kohtuistungil küsiti komisjonilt, milline positsioon on liidu õigusel tõendite lubatavuse puhul ja kuidas peaksid liikmesriikide kohtud seda teemat käsitlema, kui nad seisavad silmitsi mõne minimaalse ühtlustamise direktiivi rikkumisega. Vastuses kinnitas komisjon, et liidu õiguses ei ole tõendite lubatavust käsitlevatele eeskirjadele tõepoolest nõudeid kehtestatud. Kuid ühtlasi teatas ta, et liidu õiguse kohaselt ei tohi liikmesriikide kohtutele, kes kasutavad oma hindamisvabadust, teha sellisele järeldusele jõudmisel takistusi.

124. Olen selle vaatenurgaga nõus. Harta artiklites 47 ja 48 sätestatud põhiõigustest kinnipidamine nõuab, et liikmesriikide kohtunikel oleks kohtuliku arutelu etapis võimalik olla piisavalt paindlik, et hinnata menetluse üldist õiglust. Kui nad peaksid leidma, et mingi tõend tuleb kõrvale jätta, kuna selle kogumisel rikuti menetlusõigusi, rikkudes seega kaitseõigusi, peaks neil olema vabadus see kõrvale jätta.

125. Teisisõnu ei reguleeri liidu õigus tõendite lubatavust, kuid samas ei võimalda see liikmesriigi õigusnormidel piirata asja menetlevate kohtunike pädevust hinnata tõendeid vabalt ja teha hindamise põhjal selliseid järeldusi, nagu nad peavad vajalikuks.⁵⁷

126. Kui kriminaalmenetlus toimub laste suhtes, peab kohtuasjas otsust langetav kohtunik harta artikli 24 lõike 2 alusel seadma esikohale lapse parimad huvid ja tasakaalustama neid teiste kriminaalmenetluse huvidega.

⁵² Minu ettepanek kohtuasjas M. N. (EncroChat) (C-670/22, EU:C:2023:817).

⁵³ 7. septembri 2023. aasta kohtuotsus Rayonna prokuratura (läbiotsimine) (C-209/22, EU:C:2023:634, punktid 58 ja 61).

⁵⁴ EIK 12. juuli 1988. aasta otsus Schenk vs. Šveits (CE:ECHR:1988:0712JUD001086284, punktid 45 ja 46), 1. märtsi 2007. aasta otsus Heglas vs. Tšehhi Vabariik (CE:ECHR:2007:0301JUD000593502, punkt 84) ning 11. juuli 2017. aasta otsus Moreira Ferreira vs. Portugal (nr 2) (CE:ECHR:2017:0711JUD001986712, punkt 83).

⁵⁵ EIK 17. jaanuari 2017. aasta otsus Habran ja Dalem vs. Belgia (CE:ECHR:2017:0117JUD004300011, punkt 94). Vt kriitika, et see lähenemine vähendab menetluseelseid õigusi, kuna nende rikkumist saab heastada kohtuliku arutelu etapis, Hodgson, J., „Safeguarding suspects' rights in Europe: a comparative perspective“, *New Criminal Law Review*, Vol. 14(4), 2011, lk 611–665, lk 648.

⁵⁶ 22. juuni 2023. aasta kohtuotsus K. B. ja F. S. (omal algatusel kontrollimine kriminaalasjades) (C-660/21, EU:C:2023:498, punkt 48).

⁵⁷ Soo, A. (11. joonealune märkus), kirjutab, et sellist õigust kohtunikele nõudsid direktiivi 2013/48 seadusandlikus menetluses liikmesriigid, kes olid vastu sellele, et liidu õigus reguleeriks tõendite lubatavust; lk 36.

127. Kokkuvõttes on eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne kanda hoolt selle eest, et viidatud direktiivides sätestatud õigused, nii nagu Euroopa Kohus neid on tõlgendanud, oleksid täielikult tagatud. Üks viis selle saavutamiseks on jätta kõrvale nende õigusaktidega vastuolus kogutud tõendid, kui eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et vastasel juhul rikutaks harta artikli 24 lõikes 2 ning artiklites 47 ja 48 sätestatud õigusi.

H. Liidu õiguse vahetu õigusmõju ja esimus (neljas, seitsmes ja üheteistkümnes küsimus)

128. Paljude küsimustega, eriti selgelt neljanda, seitsmenda ja üheteistkümnenenda küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, millised tagajärjed on kõnealuste direktiivide asjaomaste sätete vahetul õigusmõjul. Kuna Euroopa Kohus on seda oma kohtupraktikas varem korduvalt selgitanud, piirdun üksnes kõige tähtsamate praegust kohtuasja puudutavate tagajärgede ülekordamisega.

129. Liidu õiguse vahetu õigusmõju põhimõtte kohaselt võivad üksikisikud liidu õigusel põhinevate õiguste jõustamiseks tugineda liikmesriigi kohtutes vahetult liidu õigusele.⁵⁸

130. Kui need õigused on vastuolus liikmesriigi õiguses sätestatud õigustega, annab liidu õigus liikmesriikide kohtutele pädevuse jätta vastuolus olevad liikmesriigi õiguse sätted kohaldamata. See pädevus tuleneb liidu konstitutsionaalsete põhimõtete – liidu õiguse vahetu õigusmõju ja esimuse kombineeritud toimest.⁵⁹

131. Teine liikmesriigi kohtu käsutuses olev võimalus on tõlgendada liikmesriigi õigust viisil, mis tooks liidu õiguse valdajale kaasa samasuguse tulemuse nagu siis, kui liidu õigust oleks kohaldatud vahetult. See viis võimaldab liikmesriigi kohtul vältida konflikti liidu õiguse ja liikmesriigi õiguse vahel.⁶⁰

132. Alaealised, kelle kriminaalvastutuse üle eelotsusetaotluse esitanud kohus otsustab, võivad tugineda viidatud direktiivides antud õigustele. Nende hulgas on õigused, mille tõlgendamist eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtult soovis: õigust kaitsja abile, õigust saada teavet oma menetlusõiguste kohta ja hindamist, kas pärast 18-aastaseks saamist tuleb direktiivi 2016/800 edasi kohaldada. Samuti hõlmavad need muid neist direktiividest tulenevaid õigusi, nagu ka hartast tulenevaid õigusi õiglasele kohtupidamisele ja tõhusale kaitsele.

133. Eelotsusetaotluse esitanud kohus peaks püüdma kõrvaldada kõikvõimalikud takistused nende õiguste tunnustamisele, tõlgendades liikmesriigi õiguse asjaomaseid sätteid kooskõlaliselt. Kui kooskõlaline tõlgendamine osutub võimatuks, peab eelotsusetaotluse esitanud kohus jätma vastuolus olevad liikmesriigi õigusnormid kohaldamata ja kaitsma liidu õigusel põhinevaid õigusi.

⁵⁸ 5. veebruari 1963. aasta kohtuotsus van Gend & Loos (26/62, EU:C:1963:1, lk 13).

⁵⁹ Vt nt 18. jaanuari 2022. aasta kohtuotsus Thelen Technopark Berlin (C-261/20, EU:C:2022:33, punktid 25 ja 26) ning 24. juuni 2019. aasta kohtuotsus Popławski (C-573/17, EU:C:2019:530, punktid 53 ja 54).

⁶⁰ 13. novembri 1990. aasta kohtuotsus Marleasing (C-106/89, EU:C:1990:395, punkt 8) ja 24. jaanuari 2012. aasta kohtuotsus Dominguez (C-282/10, EU:C:2012:33, punktid 23–27).

134. Lõpetuseks ei pea liidu õiguse sätetele täielikku õigusmõju andma mitte üksnes liikmesriikide kohtud, vaid ka liikmesriikide haldusasutused⁶¹ ja kõik muud riigiorganid.⁶² Seega on liidu õiguse vahetu õigusmõju, kooskõlaline tõlgendamine ja esimene siduvad kõigile riigiasutusele, kes peavad ühtlasi tunnustama liidu õigusel põhinevaid õigusi.

135. See tähendab, et prokurör ja politsei peavad kriminaalmenetluse kohtueelses etapis tunnustama laste õigusi ja enda vastavaid kohustusi vahetult asjaomaste direktiivide alusel. Nad peavad tõlgendama liikmesriigi õigust kooskõlas tulemusega, mida need direktiivid nõuavad. Teise võimalusena on neil kohustus jätta liikmesriigi õigusnormid kohaldamata, et võimaldada laste kaitset vastavalt nendes direktiivides nõutule. Kui nad seda ei tee, peab kriminaalasja menetlev kohus tegema otsuse, et need riigiasutused on rikkunud liidu õigusest tulenevaid kohustusi.

V. Ettepanek

136. Eelnevatest kaalutlustest lähtudes teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Sąd Rejonowy w Słupsku (Słupski rajoonikohus, Poola) eelotsuse küsimustele järgmiselt:

1. Kolmeteistkümnes küsimus selles osas, mis puudutab prokuröri sõltumatust, ja neljateistkümnes küsimus on vastuvõetamatud.
2. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu esimesele ja teisele küsimusele vastan, et Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. mai 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/800, mis käsitleb kriminaalmenetluses kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslikke tagatisi, artikkel 6 sisaldab lapse vahetu õigusmõjuga õigust kaitsjale vajaduse korral riiklikule kaitsjale, alates kohtueelsest ülekuulamisest. Ülekuulamise eest vastutav asutus võib otsustada alustada ülekuulamist ilma kaitsjata üksnes menetluse kohtueelses etapis pärast üksikjuhtumi hindamist – võttes arvesse artikli 6 lõike 6 esimeses lõigus esitatud asjaolusid – ja ainult juhul, kui see on lapse parimates huvides ning kaitses Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklitest 47 ja 48 tulenevaid lapse õigusi. Otsus jätkata menetlust ilma kaitsjata peab olema nõuetekohaselt põhjendatud ja vastama Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. oktoobri 2013. aasta direktiivi 2013/48/EL, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja Euroopa vahistamismäärusega seotud menetluses ning õigust lasta teavitada vabaduse võtmisest kolmandat isikut ja suhelda vabaduse võtmise ajal kolmandate isikute ja konsulaarasutustega, artikli 8 lõikes 2 sätestatud tingimustele.
3. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu viiendale küsimusele vastan, et direktiivi 2016/800 artikli 2 lõikel 3 on vahetu õigusmõju. See annab lapsele, kes saab kriminaalmenetluse ajal 18-aastaseks, õiguse sellele, et vajadust jätkata tema kohtlemist lapsena hindab pädev asutus juhtumipõhiselt. See hõlmab ka selle hindamist, kas õigus kaitsja abile säilib. Liikmesriigid ei tohi sellist õigust välistada.
4. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu kaheksandale, üheksandale ja kümnendale küsimusele vastan, et direktiivi 2016/800 artiklid 4 ja 5 annavad alaealistele ja vanemliku vastutuse kandjatele õiguse olla teavitatud nende menetlusõigustest kriminaalmenetluses. Need sätted on piisavalt täpsed ega ole tingimuslikud ning alaealised saavad neile liikmesriikide kohtutes tugineda. Samamoodi on selge, et kohustus teavitada lapsi ja vanemlikku vastutust kandvaid isikuid

⁶¹ 22. juuni 1989. aasta kohtuotsus Costanzo (103/88, EU:C:1989:256, punkt 31).

⁶² 4. detsembri 2018. aasta kohtuotsus Minister for Justice and Equality ja Commissioner of the Garda Síochána (C-378/17, EU:C:2018:979, punkt 38).

nende menetlusõigustest lasub asutusel, kes on pädev viima läbi kriminaalmenetluse vastavat osa. Kriminaalmenetluse kohtueelses etapis lasub see kohustus politseil ja prokuröril. Õigus saada teavet tagab, et laste kaitseõigused on kaitstud kogu kriminaalmenetluse vältel.

5. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu üheteistkümnendale küsimusele vastan, et liidu õigus ei reguleeri tõendite lubatavust, kuid samas ei võimalda see liikmesriigi õigusnormidel piirata asja menetlevate kohtunike pädevust hinnata tõendeid vabalt ja teha hindamise põhjal selliseid järeldusi, nagu nad peavad vajalikuks. Kui kriminaalmenetlus toimub laste suhtes, peab kohtuasjas otsust langetav kohtunik harta artikli 24 lõike 2 alusel seadma esikohale lapse parimad huvid ja tasakaalustama neid teiste kriminaalmenetluse huvidega. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne on tagada, et viidatud direktiivides sätestatud õigused, nii nagu Euroopa Kohus neid on tõlgendanud, oleksid täielikult tagatud. Selle saavutamiseks võib kõrvale jätta nende õigusaktidega vastuolus kogutud tõendid, kui eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et vastasel juhul rikutaks harta artikli 24 lõikes 2 ning artiklites 47 ja 48 sätestatud õigusi.
6. Neljandale ja seitsmendale küsimusele ning kolmeteistkümnenda küsimuse esimesele osale vastan, et eelotsusetaotluse esitanud kohus peab kahtlustatavate või süüdistatavate laste õigusi tunnustama vahetult asjasse puutuvate liidu direktiivide põhjal. Eelotsusetaotluse esitanud kohus peaks kõrvaldama kõikvõimalikud takistused nende direktiividega antud õiguste tunnustamisele, tõlgendades liikmesriigi õiguse asjaomaseid sätteid nendega kooskõlas. Kui see ei ole võimalik, peaks eelotsusetaotluse esitanud kohus jätma vastuolus olevad liikmesriigi õigusnormid liidu õiguse vahetu õigusmõju ja esimuse alusel kohaldamata.

Liidu õiguse vahetu õigusmõju, kooskõlaline tõlgendamine ja esimus on siduvad kõigile riigiasutusele, kes peavad ühtlasi tunnustama liidu õigusel põhinevaid õigusi. See tähendab, et prokuratuuril ja politseil tuleb kriminaalmenetluse kohtueelses etapis tunnustada laste õigusi ja enda vastavaid kohustusi vahetult asjaomaste direktiivide alusel. Kui nad seda ei teinud, peab kriminaalasja menetlev kohus tegema otsuse, et need riigiasutused on rikkunud liidu õigusest tulenevaid kohustusi.